

Látókör

„Az ember önmaga próbálja kétségeit eloszlatni”

– Beszélgetés Lodö Lobszang Szönam tibeti szerzetes tanárral –

A Budapesten működő Tan Kapuja Buddhista Főiskola szerzetes tanárával folytatott beszélgetés sokoldalúan mutatja be a tibeti kolostorok iskoláinak pedagógiai tevékenységét. Az olvasót megismerteti a buddhista oktatás filozófiai-ismeretelméleti alapjával, a kolostori és a világi képzés értékeivel, tartalmával és metodikájával.

„A tudománynak az a követelménye önmagával szemben, hogy mindenki számára megközelíthető legyen. Aki elég tehetséges, megfelelő mennyiségű szorgalom befektetésével a tudományt elsajátíthatja. A tudomány átadható. A tudás nem. ...a valódi tudást azonban szorgalommal sohasem érhetjük el, csak olyan teljességgel személyes, individuális megismerési aktsussal, mely metafizikus természetű... A valódi tudás mindig saját tapasztalatunk eredménye, sem átvenni, sem tovább adni nem lehet. Amit másoktól veszek át, azt csak hihetem, de sohasem tudhatom. ... Hinni annyi, mint nem tudni.”

(Thorwald Dethlefsen)¹

Míg a keresztény kultúrkörben a hit alapvető értéket képvisel, úgy ázsiai és különösen buddhista megközelítésből a pusztán tekintélytiszteletből fakadó hit hibának tekinthető. *Buddha* azt tanította: „Semmit el ne higgyetek csak azért, mert egy köztisztelőben álló személy mondja, vagy azért, mert aki mondja, annak idáig még mindig igaza volt. Semmit el ne higgyetek még nekem se, csak azért, mert én mondom. Először gondoljátok végig, fogjátok föl, értsétek meg, és ha beláttátok, hogy igazam van, akkor kövessetek!”

Olyan emberrel beszélgettünk, aki maga is megtapasztalta saját tanulása és tanítása során ezeket a gondolatokat (vagy azok hiányát), illetve maga is szembenézett e szemlélet hazai megvalósításának nehézségeivel.

– *Hol kezdte tanulmányait és hogyan lett szerzetes tanár?*

– Miután 1949-ben a kínaiak megszállták Tibetet, 1959-ben a tibeti kormány száműzetésbe kényszerült Indiába, ahol iskolákat alapított azon tibeti gyerekek számára, akik Tibetből menekültek vagy már Indiában születtek. Egy ilyen iskolába kerültem kisgyermek koromban, nem emlékszem pontosan a dátumra, 1963–64 körül lehetett. Dharamszalában egy gyermekfaluban tanultam, kb. 50-60 gyermekkel együtt. Először az írást kezdtük el tanulni. Akkoriban még nem papírra írtunk, hanem fatáblára. Az egyik módszer az írás tanítására, hogy egy

¹ Thorwald Dethlefsen: A sors mint esély. Arkánium Kiadó, 1992. 13. o.

fatáblát befestenek feketére, utána fehér krétával lekenik az egészet, és erre egy bambuszrúddal lehet írni oly módon, hogy lekaparják vele a krétát, így rajta marad a táblán az írás. Először csak egyenes vonalakat gyakoroltunk, és amikor az már ment, akkor kezdtük el a betűket formálni.

Kétféle tibeti írás létezik. Az egyik az ún. fejjel ellátott, dbu-csan nevezetű írás, amelyet a szent iratoknál használnak, a másik pedig a dbu-med, a fej nélküli, amely folyóírás. Ezt a folyóírást tanultuk meg először, majd a másikfajta írást, a dbu-csant is természetesen, hiszen máskülönben nem tudnánk elolvasni a buddhista iratokat. Közben fokozatosan nyelvtant is tanultunk, tehát gyakorlatilag az írás és a nyelvtan tanulása egyszerre történt.

– *Az első év tehát az olvasás és a nyelvtan tanulásával telik?*

– Egy-két év, nem emlékszem pontosan. Az általános iskolában, melyet a tibetieknek állítottak föl, nemcsak tibeti nyelvet tanultam, hanem angolt, hindit, matematikát, társadalomtudományokat is.

– *Csoportokban folyt a tanulás?*

– 20-30 fős osztályokban tanultunk. Mikor nyolcadikba jártam, bezárták az iskolát, mert szeles helyen volt, ciklonok söpörtek rajta végig és elsodorták az iskola tetejét. Ekkor átmentem a Massori nevű helyre és ott folytattam a kilencedik tanévet. Amikor az utolsó osztályt is befejeztem, az iskola igazgatója feltette a kérdést, hogy ki akar szerzetes lenni, és aki akkor jelentkezett, az szerzetes lehetett. Nekem nem mondta senki, hogy legyek szerzetes, hanem saját magam jelentkeztem. Akkor tudtam meg, hogy megnyitották Dharamszalában a buddhista dialektika iskoláját, a tibeti buddhista filozófiai főiskolát. Nagyon örültem, hogy oda járhatok, mert ott csak buddhista filozófiát kellett tanulni. Ez 1973-ban volt.

– *Miért jelentkezett szerzetesnek?*

– Nem volt semmi különös okom rá, nem gondoltam végig, hanem egyszerűen szerettem volna szerzetes lenni, kedvet éreztem hozzá. A filozófia nagyon érdekelt, ez is hozzájárult, hogy így döntöttem.

– *Dharamszalában él a legtöbb emigráns tibeti. Van-e ott tankötelezettség, és milyen arányban járnak a gyerekek iskolába?*

– Nem kötelező iskolába járni. Nálunk nincs tankötelezettség, valószínűleg leginkább anyagi okok miatt, ennek ellenére szerintem ez jó rendszer. A gyerekek közelítőleg 90%-a mégis jár iskolába, mivel a dalai láma és a többi nagy tanító erre biztatja a szülőket. A Nepálban és az Indiában élő tibeti lakosság kb. 70%-a befejezi a tíz osztályt.

– *Tanultak az előző iskolában buddhista filozófiát?*

– Néhány buddhista témakörű fejezet volt a könyveinkben, amelyek csak egészen alapvető fogalmakról szóltak, olyanokról, mint a karma, a függő keletkezés, a három drágaság. Tehát bevezető jellegű dolgokat tanultunk az iskolában, és még azokat is elég nehéz volt megérteni.

– *Hogyan tanították a buddhizmust, milyen módszer jellemezte az ottani oktatást?*

– Először is, különbség van a kolostori tanítás és a világi képzés között. A világi iskolákban az oktatás hasonlóan folyik az Európában megszokotthoz, mivel az

ottani tibeti oktatást indiai mintára szervezték, az indiait pedig angol mintára. Az értékelés is ugyanúgy történik: ha valaki megbukik a tanév végén, akkor osztályt kell ismételnie, de a kolostori képzésben, a vallásos jellegű tanulmányoknál nincs évismétlés. Ha valakinek nem sikerül a vizsgája, akkor is tanulhat tovább. Tehát a kolostori vizsgának nincs gyakorlati értéke. A kolostorban egy tanórán sincsenek szüzek meg asztalok, hanem a földre ülnek a tanítványok, a tanár pedig egy kisebb fajta emelvényen ül és leleszi a szöveget egy asztalkára. Minden óra úgy kezdődik, hogy a tanítványok háromszor leborulnak a mester előtt.

– *Ez azt is jelenti, hogy ott nincsen igazából buddhista szellemű általános iskolai oktatás?*

– Igen. Az a kolostor, ahova az általános iskola után 15-16 éves koromban kerültem, olyan filozófiai iskola volt, amely hagyományok feletti, tehát mind a négy nagy tibeti irányzat² követői mehettek oda tanulni, bár a tanárok főleg a Gelugpa iskolából jöttek. Ezért azok a kommentárok, amelyeket ott tanultunk, leginkább a Gelugpa hagyománynak a szövegei voltak. Ott tanultam 12 évet. Az első évben az alapvető buddhista logikával ismerkedtem meg, ekkor tanultuk a buddhista ismeretelmélet alapjait. Az első év tananyagához tartozott még a tudat, a tudati típusok és a különböző érvrendszereknek a témaköre. Ennek a három témának az ismerete az eszköz a buddhista filozófia megértéséhez és az összes többi tanulmányhoz, amit a második évtől kezdve tanultunk. A három órai filozófiai tanulmányokon kívül naponta lehetett tanulni tetszőlegesen angolt és magasabb szintű tibeti nyelvtant. Hat tanítási nap volt egy héten. Mindennap volt egy 90 perces óra délelőtt, egy 90 perces vita délután és egy 90 perces vita este. Eközben meg kellett tanulni a következő évek témáinak (a Pradnyáparamitá³ és a Madhjamaka⁴) az alapszövegeit. Ezek megtanulására kb. 9 hónapra volt szükség. Tibeti imákat is tanultunk, amelyeket könyv nélkül kellett a kessőbiekben elmondani. Naponta két órát töltöttünk a memorizálással, négy-öt versszakot tudtam így megtanulni, tehát gyakorlatilag az egész napomat igénybe vette a tanulás és a memorizálás, sőt még a szabad napomat is. Szinte egész héten tanultam, és ennek ellenére sosem voltam fáradt. Az első évben tehát bevágtuk a kérdés-felelet jellegű szövegeket oly módon, hogy a tanár elmondta, azután mi elismételtük és a végén megtanultuk fejből az egészet. Kettős haszna volt, hogy kívülről megtanultuk a szövegeket. Először is megismertük a vitának a stílusát, ugyanis a buddhista filozófiát később viták keretében sajátítottuk el. Ennek pedig meghatározott a formája, egy bizonyosfajta mondatszerkezet. Tehát nemcsak egyszerűen vitatkoztunk, ahogyan a hétköznapi ember az utcán vitatkozik, hanem ezeken a szövegeken keresztül megtanultuk a kérdezés és a válaszolás módját. Másodsor pedig az volt a memorizálás haszna, hogy rengeteg definíciót bemagoltunk, tehát fejből tudtuk azokat az alapvető kifejezéseket és pontos jelentésüket, amelyek szerepelnek ezekben a szövegekben.

² A tibeti buddhizmus négy legjelentősebb irányzata a Nyingmapa, a Kagyüpa, a Szakjapa és a Gelugpa iskola. A Nyingmapa a legősibb, a Gelugpa a legfiatalabb iskola, és ez utóbbi a legelméletibb, legkialakítottabb irányzat.

³ Jelentése: legmagasabb rendű bölcsesség. Filozófiai mű.

⁴ Szó szerinti jelentése: középut. A Mahájána buddhizmus egyik fő alakja, Nágárdzsuna nevéhez fűződő filozófiai rendszer.

- *Milyen visszajelzést vagy értékelést adtak a tanárok?*

- Az alapszövegek megtanulása csak szorgalmi feladat volt, csak ajánlották nekünk, nem is kérdezték ki évközben. Ez régi bevált módszer a kolostorokban. Amikor megtanultam az egészet, elmentem a tanítóm házába, elmondtam egyszerűen a szövegeket, és kaptam egy kis gyümölcsöt jutalomképpen. A szövegek megtanulása akkor még teljesen értelmetlen volt számomra, mert a szövegeket nem lehet megérteni kommentár nélkül, tehát úgy éreztem magam, mint aki bemagolja a kémiaképleteket, és fogalma sincs az egésznek a jelentéséről. Kezdetben ezek teljesen értelmetlen verseknek tűntek, csak később derült ki, hogy milyen hasznos volt, hogy megtanultam, mert a következő évben kezdtük megismerni ezeket a témákat, és az egész ott volt a fejemben. Mikor a vitákon megkérdezték, hogy mit mond a szöveg egy témáról, akkor rögtön tudtam mondani fejből. A vitákon ugyanis nem lehet a könyveket lapozgatni vagy belenézni, hanem az ember, ha megtanulta, mondja, ha nem, akkor nem mondja.

Hetente egyszer volt egy közös vita, ahol két tanulónak kellett megvédenie valamilyen álláspontot, a többiek pedig kérdezték őket. Másféle viták kisebb, három-négy fős csoportban zajlottak. Akinek meg kellett védenie valamilyen nézetet, annak a filozófiai rendszernek a keretén belül kellett maradnia, amit védelmezett. Azoknak viszont, akik kérdezték, nem kellett feltétlenül igazodniuk semmilyen filozófiai nézethez, hanem bármilyen szempontból feltehették a kérdéseket.

A vita nem arról szól, hogy megtámadjuk egymás nézeteit, hanem egyfajta filozófiai beszélgetés, amelynek az a célja, hogy tisztázódjanak a filozófiai elképzelések. Tehát ha valaki védelmezi a másik álláspontját, akkor mind az ő számára, mind a kérdező számára derüljön ki az, hogy mi a véleménye. Nem az a fontos, hogy amit válaszol a válaszoló, tényleg igaz-e vagy helyes-e, hanem az, hogy amit állít, azt miként tudja megvédeni, hogyan tudja bebizonyítani úgy, hogy legyen megfelelő logikai háttere, tehát hogy a válasza koherens legyen. A témákat a kérdezők választják ki, és amikor elkezdik a vitát, akkor mindig megkérdezik a válaszolót, hogy milyen forrásokat tud idézni a témával kapcsolatban. Ekkor az illetőnek fejből kell idéznie azokat a szövegeket, amelyeket ismer. Nagyon fontos tehát az, hogy minden témának legyen valamilyen forrása, amire a válasz épül, nem lehet puszta kitalálás maga a téma.

A heti közös vitákon kívül minden hónapban volt egy nagyon nagy vita, amikor az összes osztály egybegyűlt. Ekkor a vita reggel nyolckor kezdődött és éjfél után kettő-három óráig tartott egyfolytában. Vitakoztunk és közben teáztunk is, hogy fenn tudjunk maradni. A rá következő nap mindig a legboldogabb nap volt, mert szünet következett. Ez ünnepnap volt a számunkra. Akkor mindenféle játékot játszottunk, röplabdáztunk. Ezek a nagyobb viták mindig a hónap 20. napja körül voltak. A további napok egy kicsit lazábban folytak, akkor már nem tartottunk annyi vitát, inkább csak szövegeket olvastunk és memorizáltunk, majd kezdődött minden előlről.

- *Testi, fizikai készségfejlesztést vagy technikai képzést kaptak-e, vagy csak filozófiai irányban fejlődtek?*

- Ilyen jellegű képzést, fejlesztést nem kaptunk, és talán ez az egyik oka, hogy a tibetiek általában nem túl egészségesek. A testnevelési óra nyugatról jött be, és mostanában már kezdik alkalmazni a fizikai gyakorlatokat is: az általános iskolákban reggelente már szoktak tornázni.

– *Valamilyen alkotó tevékenységet, például festést vagy kézügyességet fejlesztő gyakorlatokat végeztek-e?*

– A mi kolostorunkban nem voltak ilyen jellegű tevékenységek, mert minden ingyen kaptunk, tehát úgy szervezték az életünket, hogy aki akar, az a nap 24 órájában tudjon a tanulással foglalkozni. Viszont Dél-Indiában vannak olyan kolostorok, ahol a szerzetesek maguk termelik meg az élelmet, vannak földjeik, és azokon dolgoznak. Egyes kolostorokban tanulnak művészeteket, például képet festeni. Háromféle kolostor van ugyanis Tibetben. Az egyikben, ahonnan én is jöttem, csak buddhista filozófiát tanulnak, szertartásokat nem. Vannak bizonyos szertartások, de ezek tanítására nem fektetnek hangsúlyt. A második fajta kolostorban szinte csak szertartásokat tanulnak, ide tartozik a mandala⁵ vagy a festmények (thangkák)⁶ és a különböző felajánlások elkészítése. Ezek a kolostorok inkább a rituálékkal foglalkoznak. A harmadik típusú kolostorban mindkét tevékenységforma megtalálható. A hagyományos kolostorokban egyáltalán nem tanítanak sem jógát, sem iparművészeteket.

– *Vannak-e a buddhista oktatásnak valamilyen trásos emlékei, forrásai, esetleg valamilyen metodikája?*

– Az első és legrégebbi források a szútrák⁷, de ezeket elég nehéz megérteni, ha az ember közvetlenül akarja azokat tanulmányozni. Ezért elsősorban az indiai kommentárok azok, amelyeknek a segítségével lehet értelmezni a szútrákat. De ezek a kommentárok is néha túlságosan nehezek, ezért vannak olyan szövegek, amelyek ezekről készültek, ezeket tovább magyarázták. Vannak olyan szövegek, amelyek azt is elmondják, hogy miként kell egy témáról vitatkozni, tehát dialektikusan, azaz kérdés és válasz formájában fogalmazottak, és ezekből lehet a tanítási módszer szempontjából is valamit megtudni.

A tibeti szövegek szerint a megértésnek különböző fokozatai, szintjei vannak. Az első az, amelyik pusztán hallomásból származik. Az a fajta megértés, amit az ember úgy szerez, hogy olvas a dolgokról vagy pedig eljár az órákra és meghallgatja a tanítót. Ez csak az első, általános szintje a megértésnek. Tehát hogyha az ember meghallgatja az előadásokat, akkor a megértés alapszintje jön létre, és ezt használja fel később, amikor maga, otthon tanulmányozza a szövegeket.

Nagyon fontos, hogy az ember ne csak olvassa a szövegeket, hanem hallja is azokat a tanítótól, mert akkor jobban megérti, mintha maga olvasná. Azért is fontos a szóbeli tanítás, mert akkor az ember egy hagyomány tanítását kapja, tehát az, amit megtanul, évszázadokkal korábbra tekint vissza egy megszakítatlan, töretlen hagyományláncon keresztül. Ennek a hagyományláncolatnak nagy fontosságot tulajdonítanak a buddhizmusban. Attól függetlenül, hogy az ember mennyire okos vagy buta, mindenképpen sokat számít az, hogy szóbeli tanulásláncolatlan keresztül kapja meg a tanítást. Ezek a hagyományláncolatok áldást hordoznak magukban, valamiféle energiát tartalmaznak. A szóbeli átadás sok esetben egyszerűen abból áll, hogy a tanár felolvassa a Szútrának a szövegét, és hogyha a szöveg hosszú, akkor ez akár hetekig vagy hónapokig is eltarthat.

Van egy másfajta tanítás is, mégpedig az, ha el is magyarázzák a szöveget.

⁵ A mandalák textilre, papírra festett vagy homokból készített festmények, amelyek a Világmindenség diagramszerű ábrázolásai. A meditáció fontos kellékei.

⁶ A thangkák feltekerhető, buddhista témájú tekercsképek.

⁷ A szútra írott buddhista tanítás.

- *Hány éves korban kezdődik a tanítás a kolostorokban?*

- Nem megszabott, hogy hány éves korban kezdődik az oktatás. Bármilyen életkorban el lehet kezdeni az első „átadást”. Amikor a gyerek már hall, akkor már kaphat tanítást. Hangsúlyozom, hogy ezeknél a szóbeli átadásoknál csak arról van szó, hogy hallgatja azokat a tanuló.

- *Akkor nincs is semmiféle számonkérés?*

- Nincs. Hogyha megkaptad a tanítást, akkor te is beavatott vagy, átadhatod legközelebb másoknak, csak az a lényeg, hogy előzőleg halljad a tanár hangját. A kommentárral ellátott átadás esetén bizonyos életkort el kell érni ahhoz, hogy megkaphasd.

- *Ki dönti el, hogy már képes egy gyermek a megértésre?*

- Senki más nem döntheti el, csak maga a gyermek. A Tantrában ugyan megszabnak bizonyos feltételeket, és csak akkor kaphatja meg a beavatást, ha azoknak megfelel. De elsősorban az érdeklődése a döntő. Fontos, hogy tényleg akarjon a gyermek tanulni, és természetesen, hogy legyen kellő fokú megértése.

Visszatérve tehát: a megértés első szintje volt a szövegek meghallgatása. A megértés második szintje a gondolkodás, ugyanis a buddhista filozófia nem elégzik meg azzal, hogy a tanuló egyszerűen elfogadjon valamilyen magyarázatot. Nem elég pusztán elhinnünk valaki másnak azt, amit mondott, tehát mondjuk *Buddhá*nak vagy más tanítónak, hanem arról személyesen meg kell győződni, és ennek érdekében logikai módszerekkel, érveléssel ki kell elemezni, végére kell járni a dolognak. Ezért elvárják, hogy az ember gondolkodjon, így az órák közben fel lehet tenni a tanárnak kérdéseket.

Az órákon a gondolkodásra serkentésnek az a módszere, hogy vitákat tartanak a tanár és a diákok között. Ez a módszer a megértést segíti. Nagyon nyitott légkörűek ezek a tanórák, és nyitott tudatúnak kell lennie a tanárnak is meg a hallgatónak is, ugyanis ne várja senki, hogy elfogadják azt, amit tőle hallanak, hanem teljesen tőled függ, hogy elhiszed vagy nem, amit hallasz. És arra van szükség, hogy minél nyitottabban tudj befogadni. Néha, ha éppen nincs semmiféle kérdés, a tanár egyfolytában magyaráz, de ha bármilyen kétség felmerül valakiben, akkor azt megkérdezi, és arról vitáznak. Olykor az is előfordul, hogy a tanár visszakérdez, tehát nagyon szabad szellemi légkörben folynak ezek az órák. Azt hiszem, hogy a buddhizmusnak a különlegessége, hogy még a vallási kérdésekben sem szab határokat, hanem teljesen szabadon lehet kérdést felvetni bármilyen problémával kapcsolatban.

Az ember önmaga megvizsgálja és elemzi mindazt, amit megtanult vagy hallott. Ennek az a következménye, hogy az emberben rengeteg kétség merül fel, rengeteg megoldandó probléma, és ez természetes dolog. Most az a kérdés, hogyan lehet ezeket feloldani, hogyan lehet a kétségekre választ találni. A kétségek természetesen merülnek fel, az embernek ilyen a természete. Többféleképpen lehet ezeket a kétségeket megszüntetni. Az egyik módszer az, hogy az órákon felteszel kérdéseket. A második az, hogy mindennap tartunk vitaköröket. A harmadik módszert úgy hívják, hogy analitikus meditáció. Ez abból áll, hogy az ember önmaga próbálja a kétségeit eloszlatni, a kérdéseire választ adni, mégpedig úgy, hogy újra és újra elgondolkodik ezeken a kérdéseken és hozzáolvas, vagy pedig ugyanezt a szöveget újra és újra elolvassa, és így próbálja megtalálni a választ.

A második szinten, a gondolkodás szintjén, az ember rengeteg új meglátásra tesz szert, egy csomó minden felgyülemlik benne, de ez még mindig nem elég, mert ahhoz, hogy a tudása igazán megszilárduljon, ahhoz összpontosítani is kell, ezért a harmadik szintet is gyakorolni kell. Ez az ún. összpontosító meditáció, amit számadhinak is neveznek. Ez az összpontosító meditáció a koncentrációt segíti, és ez azért fontos, mert hogyha jó az összpontosító képesség, akkor a bölcsesség is fejlődik. Az összpontosítás és a bölcsesség kéz a kézben kell hogy járjon, tehát mindig ki kell hogy egészítsék egymást.

Ez azonban még mindig nem elég, mert ha meg is van az emberben az összpontosítás és a bölcsesség képessége, még mindig nem biztos, hogy jó úton halad. Ennek elérése érdekében, ki kell egészíteni a gyakorlást bizonyos erkölcsi, etikai jellegű gyakorlatokkal, amit a buddhizmusban úgy fejeznek ki, hogy erényeket kell gyűjteni. Csak az erénygyűjtés szavatolja, garantálja azt, hogy az embernek a megértése fejlődjék.

– *Mely tevékenységek válhatnak erényekké?*

– Egyrészt vallásos jellegű cselekedetek, mint például a leborulások a *Buddha*-ábrázolás vagy szobor előtt, vallásos szövegeknek a felmondása, följánlástételek vagy a hat páramiták közül az első négynek a gyakorlása, melyek az adakozás; az önfegyelem, tehát az erkölcsi szabályoknak a betartása; a türelem, tehát a nehézségek elviselése és a kitartás, tehát az erőfeszítésnek a gyakorlása. Csak ezeknek a végzése garantálja azt, hogy az embernél a megértés és az összpontosítás helyes úton halad. Például, ha a paraszt jó termést akar, akkor nem elég, hogy jó legyen a mag a jó terméshez. Nem elég, ha elveti a magot, hanem azt locsolni is kell. De ez még mindig nem elég, mert kell jó trágya is, meg jó időjárás, hogy beérjen a termés. Ez az ok és okozatiságnak a törvénye, és ugyanez érvényes a buddhista tanulmányok területén is.

– *Mennyire lehet a buddhista oktatás szerint az öröklött tulajdonságokat túllépni, fejleszteni?*

– A változáshoz a legfontosabb a kitartás. Az eredmény attól függ, hogy az ember mennyi erőt fektet be. Ha valaki butának érzi magát, azon lehet változtatni. Mi általában nem várjuk azt, hogy olyasmi történjen, amiért nem dolgoztunk meg, csak annak az eredményét várhatjuk el, amiért mindent megtettünk. Az erőfeszítés, a kitartás folyamatosságát nagyon fontosnak tekintjük, erre van szükség ahhoz, hogy megváltoztassuk az életünket. A buddhista filozófia alapvető szemlélete értelmében semmi sem állandó, minden változik, úgyhogy mindenfajta változás, mindenfajta átalakulás lehetséges. Ezt tükrözi *Congkapán*⁸ az a kijelentése, hogy ha elegendő kitartás és erőfeszítés van benned, akkor még az olyan dolgokat is elérheted, amelyekre most még nem is gondolsz, amelyekről még el sem tudod képzelni, hogy akár száz év múlva megszerezheted. Az állandó kitartás képes rá, hogy a dolgokat megváltoztassa.

– *A változás során fejlődés is lehetséges?*

– Igen, mindenfajta változás lehetséges. A buddhista filozófia alapvető törvényszerűsége az, hogy minden okoktól és okozatoktól függ, tehát az ember erőfeszítése, kitartása sok mindenre képes. Például gyakor senki sem hitte volna, hogy az

⁸ *Congkapa* a Gelugpa rend megalapítója, aki a XIV–XV. században élt.

emberek a Holdra is eljuthatnak. Mivel állandóan arra törekedtek, hogy a technikát fejlesszék, ezért eljött az a nap, amikor ez sikerült. Ha találkozna az okok és a feltételek, akkor nincs semmi akadálya, hogy megvalósuljon az eredmény.

– *Buddhista filozófiai szempontból a gyermekeknek milyen testi, lelki, szellemi készségeit szükséges fejleszteni?*

– A legfontosabb az erőfeszítés, de azért sok minden múlik a külső körülményeken, feltételeken is. Ha elmegyünk az óvodába, azt látjuk, hogy még a kisgyermekben is van valamilyen erőfeszítés, hogy megtanuljon, megtapasztaljon dolgokat. Senkit nem lehet tanítani, még a gyereket sem, ha nincs meg részéről az érdeklődés vagy az erőfeszítés. Akármilyen törekvés van a gyerek részéről, akár szellemi, akár értelmi, akár fizikai, mindazt támogatni kell, de a gyereknek törekednie kell. Már az óvodában dolgozóknak is érteniük kell ahhoz, hogy észreveggyék ezeket a törekvéseket, és hogyan támogassák ebben a gyerekeket.

– *Hogyan képes a tanár az iskolai osztályba járó gyerekek különböző törekvéseit összeegyeztetni?*

– Hogyha a tanár sok időt eltölt egy gyerekkel, akkor tudni fogja, hogy mi érdekli őt, és hogy milyen irányban képes haladni. Ezt tehát ki kell puhatolni, és tudnia kell azt is, hogy miként kell segítenie ebben a tanulót. Alapvetően mindenkivel egyénileg kellene foglalkozni! Egy tanár számára, amikor egy osztályt tanít, egy idő múlva elkerülhetetlenné válik, hogy a differenciált nevelést alkalmazza. Akárcsak úgy, amint én tanítok a buddhista főiskolán. Kezdetben az jön tanulni, akit érdekel a tantárgy. Egy idő után bekövetkezik, hogy néhányan nem bírják az iramot, lemaradnak, már nem is érdekli őket annyira a tanulás. Ekkor nem erőltetjük tovább, hogy azt tanulja, hanem lehetővé tesszük a számára, hogy elmenjen a főiskoláról, és mással kezdjen el foglalkozni, például szertartásokat tanuljon vagy bármi mást. A tanár nem dob ki senkit, mert aki odajön, az saját elhatározásából jön, és teljesen tőle függ az, hogy meddig akarja a tanulást folytatni. Sokszor ugyanis csak később derül ki, hogy valakinek az értelmi képességei nem megfelelőek. Bármikor elme lehet tehát, az nem jár semmilyen következménnyel, elkezdhet mással foglalkozni.

– *Milyen értékelés folyik tanítás közben?*

– Minden évben vannak vizsgák. Elsősorban éves vizsgák léteznek. Ekkor kell felmondani azokat a szövegeket, amelyeket kívülről megtanultunk. Adva van egy bizonyos mennyiségű oldalszám, annak szövegét kell felmondani, és ennek megfelelően kap a tanuló osztályzatot. Második fajta vizsga a vita, a harmadik pedig egy írásbeli vizsga.

– *Van-e a buddhista tanárképzésnek valamilyen intézményrendszere?*

– Nincs külön tanárképzés, hanem a kezdő diákokat általában egy idősebb tanítvány kezdi el oktatni, tehát az alacsonyabb osztályba járók először mindig egy magasabb osztályba járótól tanulnak. Általában a jobb tanulók szoktak kezdőket vagy náluk fiatalabbakat tanítani. Ezt lehet egyfajta tanárképzésnek felfogni, de ennek nincs külön programja, csak a megszokáson alapszik.

– *Ez azt jelenti, hogy minden diák tanárrá válik néhány év múlva?*

– A jobb tanárrá válhatnak. Tanár nem úgy lesz valakiből, hogy saját maga tanár akar lenni, hanem a fiatalabb tanítványok választanak maguknak

tanárt, és rajtuk múlik, hogy ki lesz az. Hogyha az idősebb tanuló elfogadja a felkérést, akkor taníthatja az öt felkérőket. Senki nem jelöl ki, hogy neked kell tanítanod. Ez egy spontán szerveződés, bár ezenkívül természetesen vannak a kolostorban tanárok, akiket a kolostor alkalmaz vagy tanítónak tekint. Ők már idősebb szerzetesek, akik elvégezték vagy befejezték a tanulmányaikat, de nincs arra idejük, hogy mindenkivel foglalkozzanak.

- *A buddhista szemlélet szerint milyen tulajdonságokkal rendelkezik a jó tanár?*

- A buddhista iratokban találunk erre vonatkozó megjegyzéseket. Az egyik fontos jellemző, hogy a tanár legyen együttérző részvétellel a tanulók iránt. Másrészt semmiféle világi indíték ne mozgassa, mint például anyagi javakra szert tenni vagy csak a megbecsülés kedvéért tanítani. Természetesen nagyon jól ismerje a tárgyat, amit tanít. Ezek a legfontosabb feltételek, melyeket a buddhistáknak szem előtt kell tartaniuk a tanítás során.

A beszélgetést *Jankovich Andrea* és *Jankovich Tibor* vezette.